

й дослідники музею опрацювали тисячі нових академічних і музейних публікацій та архівних джерел, а також, спільно з партнерами, здійснили низку сучасних лабораторних досліджень. Це дозволило значною мірою уточнити наше знання про історичні контексти створення, культурного функціонування, переміщення, модифікації, інтерпретації та перекодування культурних артефактів. Немає сумніву, що це знання не є остаточним. Однак дуже важливо зафіксувати наявні результати, а також повідомити про них якнайширше. Задля розвитку і підтримки взаємної обізнаності та конструктивного діалогу між культурами, а також для розвитку в людині навичок (само)осмислення, розуміння й поцінування відмінного.

Публікація цього видання особливо на часі зараз, під час жорстокої повномасштабної війни Росії проти України, спрямованої, серед іншого, на знищення та грабунок української культурної спадщини. Максимальне поширення уточненої інформації про українські музейні колекції є дієвим інструментом залучення міжнародної уваги та підтримки задля їх захисту від руйнування та незаконного переміщення.

## «Східне» зібрання Богдана та Варвари Ханенків

Історія ісламського та азійського зібрань Музею Ханенків — історія формування, дослідження, зберігання та презентації пам'яток — віддзеркалює складну, сповнену досягнень і втрат історію України та її культури. Ця частина колекції є одним із найдавніших музейних розділів. Її основу становить «східне» зібрання засновників музею Богдана та Варвари Ханенків — видатних колекціонерів світового мистецтва та старожитностей, меценатів, будівничих модерної української культури.

У 1874 році нащадок давнього українського шляхетського роду Богдан Ханенко одружився з Варварою Терещенко, старшою донькою успішного українського промисловця та щедрого благодійника Николи Терещенка. Обоє захоплені мистецтвом та мрією про власне художнє зібрання, Богдан і Варвара Ханенки з головою поринули в пошук рідкісних творів. У цей ранній період їх найбільше цікавили красне мистецтво Західної Європи та антична класика. Однак згодом інтереси й смаки Ханенків розширилися. Ідучи за новими тенденціями культурного життя Європи, вони відкривали для себе інші цивілізації, інші смисли та форми краси й, зрештою, вирішили колекціонувати ісламське та азійське мистецтво. Кінцевою метою Ханенків було відкриття в Києві «універсального музею», який оповідав би історію мистецтва цілого світу.



Богдан Ханенко (1849-1917). Фото з сайту Національного художнього музею України



Варвара Ханенко (1857-1922). Авторграфічний надпис: 1896 році Антонів Давидів Терещенко, директор Музею Ханенків



Каталог виставки «Шедеври магометанського мистецтва» Мюнхен, 1910 рік. Бібліотека Музею Ханенки

перша всесвітня виставка «Шедеври магометанського мистецтва», організована в Мюнхені 1910 року. Цей грандіозний захід об'єднав на величезній території виставкового парку Терезієнгайн більше ніж 3500 найвидатніших мусульманських пам'яток з усіх головних європейських та азійських колекцій. Київські колекціонери Ханенки згадані в списку учасників виставки. Мюнхенський проєкт, кураторами якого були провідні європейські ісламознавці Фрідріх Зарре та Фредерік Роберт Мартін, збагатив Ханенків тим розумінням ісламського мистецтва, на основі якого вони у 1910-х роках сформували свою воістину блискучу колекцію.



Старинні дукатинські наталаску колекції Артура Самбона з часівми, придбаніми роками Ханенки, 1914 рік. Бібліотека Музею Ханенки

Саме в період після 1910 року до ханенківського універсального художнього зібрання надходять найцінніші предмети та збірки ісламського мистецтва: середньовічний перський інкрустований метал, першокласні взірці кераміки та текстилю, а також предмети зброї з колекцій Петра Чарковського, братів Бакрі, Міхаїла Зайцевського. Особливо успішним був 1914 рік, коли на розпродажі зібрання Артура Самбона, президента Палати експертів мистецтва Парижа, Ханенки придбали справжні раритети іранської кераміки 12–14 століть. Того самого року з колекції відомого шведського знавця і колекціонера мистецтва ісламу Фредеріка Роберта Мартіна вони купили з десяток дорогоцінних взірців перської та арабської мініатюри й каліграфії 13–17 століть. Старі фото приватної галереї Ханенків засвідчують, що твори мистецтва ісламу були представлені щонайменше в трьох головних залах їхнього дому на Терещенківській.

Другим найважливішим розділом «східного» зібрання Ханенків стало мистецтво Східної Азії. Під час російсько-японської війни (1904–1905) Богдан Ханенко служив у Харбіні (Маньчжурія, Північно-Східний Китай) представником місії Червоного Хреста й завідувачем евакуацією поранених. Вельми ймовірно, що після завершення військової служби він привіз перші предмети майбутніх китайської та японської колекцій.

У 1914 році на згаданому вище паризькому аукціоні колекції Артура Самбона Ханенки, окрім першокласної перської кераміки, придбали й вартісні твори китайського живопису 16–17 століть. Також, як свідчить стаття мистецтвознавця Всеволода Воїнова в першому числі журналу «Аполлон» за 1916 рік, до китайського зібрання Ханенків на той час входили взірці



«Мисливці Мусаввиза» Артура Самбона, 1914 рік, 22 сторінка. Раддосангі, Іранська, Алемнама, колекції Фредеріка Роберта Мартіна. Бібліотека Музею Ханенки





Майстер 13–14 століття

## Вішну і Лакшмі на Гаруді

Індія

Мідний сплав

Висота: 16 см

Інвентарний номер: 565 ДВ

Надходження: ймовірно, з колекції Ханенкіа, 1919 рік

Вішну — один із головних богів індуїзму, володар і зберігач Всесвіту. Його дружину Лакшмі вважають богинею духовного та матеріального процвітання.

Вішну і Лакшмі зображено в розслабленій королівській позі: ліва нога підібгана під себе, а права спущена донизу. Голову Вішну вінчає корона, у руках він тримає мушлю та лотос. Божественну пару підтримує орел Гаруда, іздова тварина Вішну, легендарний очільник небесного воїнства птахів, що перемогло земне воїнство зміїв-нагів. Гаруда без крил — він часто виступає в мистецтві у людській подобі. Водночас його поза є канонічною і символізує політ.

По праву руку від Вішну бачимо юнака, що тримає в руках мушлю, атрибут бога. Схожа постать стояла по інший бік скульптурної групи, але її втрачено. Внизу, у передній частині п'єдесталу, дві фігурки донаторів.

Затерті риси облич та інші деталі дають підстави припустити, що скульптура була колись частиною домашнього віятаря. Поклоняючись Вішну, віряни змащували її пастами та ароматичними речовинами.

Граційні вигини силуетів та округлі форми виказують належність пам'ятки до індійської середньовічної скульптури, канон і стилістика якої почали формуватися в 7 столітті нашої ери. Історія появи пам'ятки на українських землях сягає 1908 року. Її було знайдено під Полтавою в ґрунті під час оранки. Скульптура могла належати купцеві, жителю індійської торгової колонії в Астрахані 13–14 століть. Саме через порти на Каспійському морі здійснювалася торгівля між руськими князівствами та державами Азії. 

## Канґлінґи, духові музичні інструменти

Тибет

18-19 століття

Мідний сплав, карбування, гравірування, сріблення

Дошкина: 44 см

2124 ДВ, 2125 ДВ

Надходження: придбано з колекції Васілія Велічка, 1969 рік

Канґлінґи — ритуальні сурми, які тибетські буддисти традиційно виготовляли зі стегнових кісток померлих людей. Їх використовували в обрядах поклоніння гнівним Просвітленим істотам. Вважалося, що звучання інструментів із такого матеріалу приємне для їхнього слуху, тоді як злі духи, охоплені жахом, втікають геть. Пізніше канґлінґи стали виготовляти і з металу, насамперед зі сплавів міді, проте символізм первісних матеріалу та форми зберігся.

Буддійські музиканти часто використовували пару канґлінґів. Це давало змогу досягти особливого

звукового ефекту, що виникає завдяки незначній різниці в частотах звучання двох інструментів.

Два металеві канґлінґи, оздоблені карбованим рельєфом у вигляді голів драконів або макара, фантастичних морських потвор, надійшли до колекції музею в 1969 році зі збірки буддійського мистецтва, що колись належала художникові Ніколаю Реріху. Ярличок на одній із сурм свідчить про дарунок, який 1913 року зробив Реріху мандрівник, етнограф і натураліст Пьотр Козлов, імовірно, з нагоди відкриття першого в Росії буддійського храму в Санкт-Петербурзі. 





## Тарілка

Китай

Доба Цін (1644-1911), період Йонджена (1722-1735)

Порцеляна, надполив'яний розпис емаллями

Висота: 4 см; діаметр: 19,6 см

40 ДВ

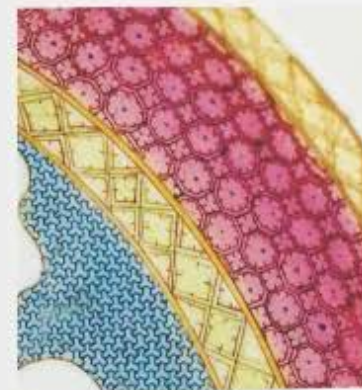
Надходження: ймовірно, з колекції Ханенків, 1919 рік

Тарілка із зображенням китайської пані та дитини є довершеним зразком порцеляни часів правління імператора Йонджена. Художник-кераміст майстерно виписав кожну деталь композиції: одяг та обличчя людей, предмети та візерунки.

Побутова сценка має благозичливий зміст, адже поруч із жінкою зображено одного з близнюків Хе-Хе, які уособлювали щастя, гармонію та продовження роду. Куди ж подівся другий хлопчик? Річ у тім, що в цей період до репертуару китайських майстрів увійшов образ жінки з однією дитиною — вплив християнської іконографії Богоматері з немовлям

Христом, взірці якої активно поширювали європейські місіонери.

У розписі тарілки поєднано рожевий, білий, жовтий і блакитний кольори. Гаму, не властиву доти китайському мистецтву, майстри також запозичили в європейців із розписних емалей. Сяйливі барви європейських виробів вразили китайців і відкрили нові перспективи для розвитку декору. Так у Північній Європі з'явилася порцеляна феньцай (із кит. м'які пастельні кольори), або янцай (із кит. іноземні кольори), взірці якої в Європі традиційно називали «рожева родина».







## Екран для столу вченого

Китай

Доба Цін (1644–1911), період Цяньлона (1736–1795)

Різьблений нефрит, лаковане дерево

Висота: 7,5 см; ширина: 7,5 см


1090 ДВ

Надходження: придбано з колекції Жаспарів, 1959 рік

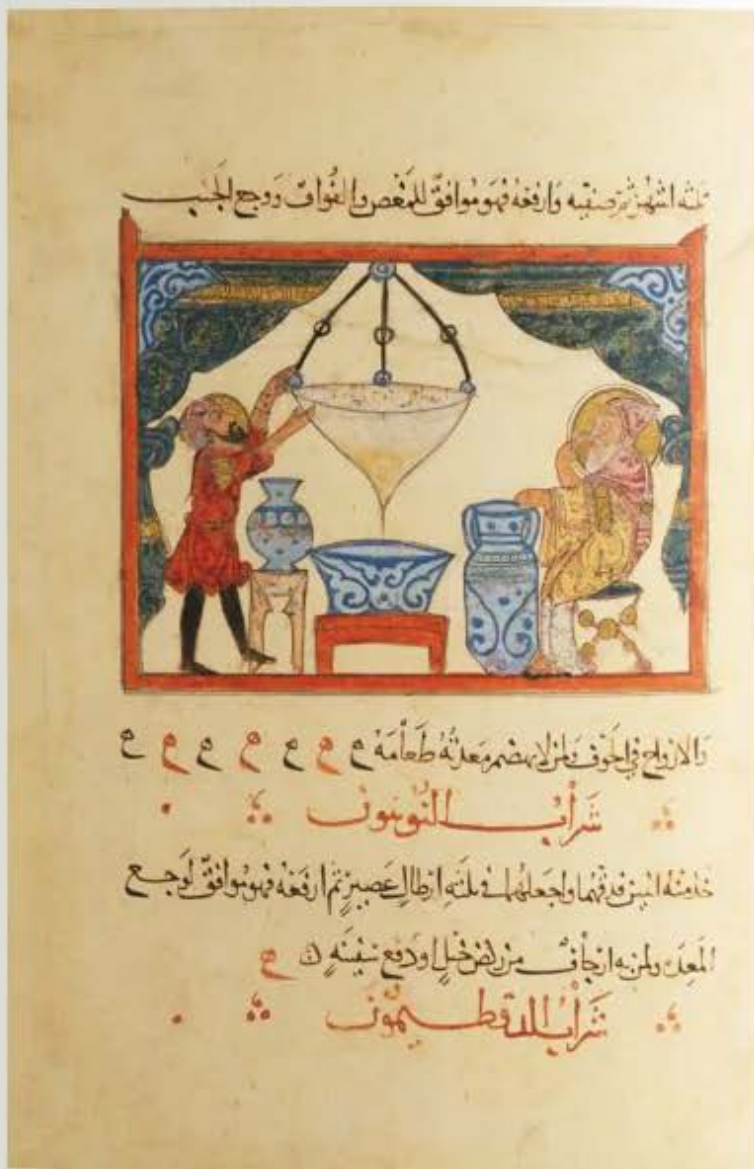
Великої пошани в Китаї зажили шляхетні шеньши (з кит. учені-посадовці). Висока освіченість і талант давали їм змогу обіймати найвищі державні посади. Інтер'єри їхніх помешкань утілювали найвищі моральні ідеали та естетичні смаки. Значне місце в домах учених посідали вироби з каменю: гірського кришталю, сердолику, агату й, звісно, нефриту.

На столі шеньши традиційно розміщувалося письмове приладдя,

так звані чотири коштовності кабінету вченого: папір, пензель, туш і тушечниця. Ще одним елементом був невеликий екран для струшування з пензля залишків туші. Поступово екрани перетворилися на окремі дорогі витвори декоративного мистецтва.

Майстер віртуозно виявив і підкреслив характерні особливості нефриту — невловимі переходи тону та м'яке сяйво поверхні. 





Каліграф Абдаллаг ібн аль-Фадл, працював на початку 13 століття  
Майстер живопису початку 13 століття

## Приготування ліків

Аркуш з арабського перекладу «Фармакології» Педанія Діоскоріда. 1224

Ірак, Багдад

Папір, гуаш, золото, чорнило

33 × 23,9 см

452 ГРВ


Надходження: з колекції Ханенків, 1919 рік

Розміщена на рукописному аркуші мініатюра ілюструє, як гадають дослідники, процес приготування (фільтрації) ліків. Перед нами досвідчений лікар і його молодий помічник. Лаконічно, однак виразно передано етнічні риси персонажів, а також їхні пози, жести й одяг, посуд і меблі лікарського кабінету чи аптеки. Лише кілька глибоких і яскравих барв створюють ефектний колорит композиції.

Аркуш із мініатюрою є частиною рукопису арабського перекладу трактату «Фармакологія» грецького лікаря та вченого Педанія Діоскоріда, що жив у 1 столітті нашої ери й служив лікарем у римській армії. Його знаменита п'ятитомна праця містила

описи багатьох рослин і рецепти приготування ліків від найрізноманітніших недуг. Від античності й до 16–17 століть твір Діоскоріда був основою знань із фармакології як у європейській, так і в близькосхідній медицині.

Найвідоміший арабський рукопис трактату каліграф Абдаллаг ібн аль-Фадл завершив у 1224 році. Манускрипт містить близько 30 мініатюр, що представляють окрему сторінку історії ісламського живопису — традицію багдадської художньої школи початку 13 століття.

Аркуш був придбаний Ханенками, ймовірно, з колекції Фредеріка Роберта Мартіна в 1914 році. 

## Альбарело, аптечна ваза

Іспанія, Валенсія, Манізес або Патерна (?)

Перша половина 15 століття

Кераміка, розпис поливою

Висота 26 см


26 БВ

Надходження: з колекції Ханенків, 1919 рік

Поширеним типом валенсійських посудин були альбарело — вази або банки циліндричної форми на низькій кільцевій ніжці з вузькими, злегка похиленими плечиками, високою шийкою та широким вінцем. Форму посудини, як, імовірно, й саме слово «альбарело» (з араб. деревце), запозичено в арабських керамістів Сирії. У подібних за формою посудинах, виготовлених із відрізків стовбура бамбука, привозили спеції та інші речовини з тропічних країн.

Альбарело ефектно розписано темно-синім тоном на світлому тлі. Ключовим мотивом однієї з ваз є великі

зубчасті кола — «каштани» — в оточенні рослинних пагонів та крапок. Цей мотив також має східне походження. Декор другої вази є унікальним: великий сухорібрий заєць високо стрибає серед витких пагонів із листям. Образ тварини передано напрочуд життєподібно, в природному русі.

Альбарело були призначені для зберігання й транспортування різних коштовних речовин: ліків, харчових есенцій, косметичних засобів. Поза тим, як свідчать полотна європейських художників, вишукано оздоблені альбарело слугували прикрасами віталень, зокрема вазами для квітів. 





Ісода Корюсай (працював у 1764–1788 роках)

## Прощання

Японія

Кольорова ксилографія

24,3 × 17,5 см

18 ГРВ

Надходження: з колекції Ханенківа, 1919 рік

Щоб присвятити себе творчості, Ісода Корюсай полишив сім'ю батька-самурая і подався до столичного міста Едо, де на той час працювали найвидатніші майстри гравюри укійо-е.

Найближчим для Корюсая стало мистецтво Судзукі Харунобу (1724–1770) — відомого художника, який експериментував із кольором, друкуючи одну композицію з десятків дощок. Головною темою творчості Корюсая, також запозиченою в Харунобу, стала краса жінки.

Корюсай був і відомим майстром книжкової ілюстрації. З огляду на невеликі розміри аркуша «Прощання» можна припустити, що гравюра була ілюстрацією до літературного твору. Цілком імовірно, що перед нами найвідоміші коханці в історії Японії — лицар Мінамото-но Йошіцуне та його наложниця Шідзука. Закоханих розлучила війна між кланами Тайра та Мінамото наприкінці 12 століття. ■■

